

Az igazi kritikai nemzetszemlélet

– Feleletül Reményik Sándornak „Önkritika vagy szellemi masochizmus” c. cikkére –
Irta: Tavaszy Sándor

1. Hálásaknak kell lennünk Reményik Sándornak, hogy a *Pásztorújság* húsvéti számában közreadott cikkében felvette a kritikai nemzetszemlélet kérdését s azt kiélezve így adta elő: *Önkritika, vagy csak szellemi masochizmus?* – Nagyon kívánatos lenne, ha ez a kérdés *lelküismereti* kérdéssé válnék és ha mint élő, nyugtalanító kérdés megzavarná az erdélyi magyarság felelőseinek személyiségét. Szeretném, ha ez a kérdés nem hullana vissza a Reményik Sándor lelküismeretének mély tavába. Ezért néhány logikus gondolatnak, mint valami tiszta kehelynek a segítségével, meríték ebből a tóból és annak tiszta vizét tovább adom, hogy üdítsen és új szomjúságot ébresszen. Nagyon szeretném, ha ezt a kérdést saját lelküismeretemen át tovább tudnám vinni, mert ebben a kérdésben valami prófétai erő és prófétai felelősség van. *És mire van minékünk ma nagyobb szükségünk, mint több erőre és nagyobb felelősségre?*

2. Korunk éles levegőjű realizmusa eljuttatott minket, erdélyi magyarokat arra a különbségtételre, hogy van *illúziós nemzetszemlélet* és van *kritikai nemzetszemlélet*. Ez a megkülönböztetés egészen helyes, és egyenes következménye, nemcsak a mi sajátos történeti helyzetünknek, hanem az általános nagy európai világnézeti állásfoglalásnak is.

Az illúziós nemzetszemlélet ringatott minket abban a boldog hiedelemben, hogy kifelé is, befelé is erősek vagyunk. Illúzióink megejtő melódiái és páthosznak tárogató-szava, még a szakadékok szélén is, hatalmas önérzetet és biztonság-tudatot ébresztettek bennünk, mialatt pedig elfátyolozott tekintetünk előtt folytonosan nőtt és nagyobb lett a veszély. – Aztán bekövetkezett a katasztrófa. És ekkor, a nemzetünk testén vágott szörnyű seb hasogató fájdalma magunkhoz térített ebből az illuzionizmusból. Lassan kibontakozott a kritikai nemzetszemlélet. Hideg, metsző szele belesivített az erdélyi magyarság könnyes orcájába. Vajjon a lelküismeretébe is? – Mert, hogy baj van a kérdés körül, azt mutatja az a tény, hogy az erdélyi magyarságnak, a veszedelmeket legérzékenyebb lélekkel látó egyik személyisége szükségesnek tartja felvetni: *Vajjon a kritikai nemzetszemlélet önkritika, vagy csak szellemi masochizmus, azaz saját fájdalmas hiányosságaiban való kóros kéjelgés?*

3. A felvetett kérdés dialektikája nem engedi meg, hogy annak bármelyik oldalára egyszerűen és közvetlenül igennel vagy nemmel feleljünk, hanem a tényeknek megfelelően azt kell vallanunk, hogy kritikai nemzetszemléletünk nem termette meg mindazokat a jó gyümölcsöket, amelyeket vártunk tőle, ellenben sok élvezhetetlen és nemzettünk egészségét rontó vackort termett, de viszont nemcsak azt, hanem tápláló gyümölcsöket is. – És mégis baj van a kritikai nemzetszemlélet körül. De hol van ez a baj?

A kritika mérés, értékelés. A méréshez pedig szükség van *megmérendő anyagra, mértékre* és szükség van annak *az iránypontra*, az ismeretére, amely a mérésnek célt és értelmet ad. Nemcsak, de azt, amit mérünk, méltónak kell tartanunk a megmérésre, annyira, hogy önmagunkkal szemben azt kell egész eljárásunk középpontjába állítanunk.

Ha ezeket a szempontokat mind számításba vesszük, akkor súlyos kifogásokat kell emelnünk kritikai nemzetszemléletünk minősége ellen. „*Nem maga a kritika a főbaj, hanem a kritika minősége és a kritika gyakorlásának a módja*, mert a mód a kritika minőségének a következménye.

Mindenekeelőtt baj van a kritikai anyag körül. Mire

vonatkozik a mi nemzetszemléletünk? Összefüggésekből kiszakított részletekre. Kritizáljuk pl. a háborus nemzeti magatartást önmagában, a kiegyezés utáni politikát, vagy közgazdasági életet, vagy egyes politikai pártokat, vagy éppen a kisebbségi művelődési, iskolai, vagy általános nemzeti politikát. Mind kiszakítottan, önmagukban nem a saját nagyobb, vagy éppen egyetemesebb összefüggésükben. Természetes, hogy minél szélesebbre vonjuk kritikai anyagunk körét, annál egyoldalubbak, szűkebbek, szegényesebbek és alanyibbabbak, tehát elfogultabbak a kritikai szemléleteink.

Tudom, hogy az egyetemes összefüggésekben végzett kritikának is megvannak a sajátos veszélyei, amelyek „a mindent megértés tágkeblőségében” jelentkeznek, de viszont ez sem az egyedüli út, aminthogy az előbbi sem tarthat erre igényt. *Kritikai nemzetszemléletünknek*, az anyagát tekintve, *fel kell emelkedni arra a magaslatra, ahonnan az egészet az Egész összefüggésében, az Egészet pedig az egyes reálitásaiban tudja szemlélni.*

4. De baj van a mértékkel is. Még pedig az a baj, hogy kritikai nemzetszemléletünknek nincs határozott és biztos mértéke. Vannak mértékünk bőségesen. Van olyan, amilyen politikai mértékünk: már bizonytalanabb társadalmi mértékünk, sokféle árnyalatú művészi és irodalmi mértékünk, vannak többé-kevésbé világosabb, vagy homályosabb hitvallási mértékeink, de főképpen nincs egységes nemzeti mértékünk és nincs olyan vallásos mértékünk, amely lehetőségessé tenné számunkra, hogy felekezeti sokféleségünk közepette is, úgy tudjuk megbecsülni egymást, hogy a felekezeti tagoltság ne kárára, hanem egyenesen javára váljék nemzeti életünknek.

Ennél a kérdésnél nem hallgathatom el erdélyi irodalmi életünknek azt a nagy egyoldalúságát, amely éveken át abban nyilvánult meg, hogy a művészi irodalmiságon kívül igyekezett eljelentékteleníteni minden tudományos irodalmi munkásságot. És ma, ez a magatartás megboszoszulja magát, mert az értékelés, a mérték, a kritérium kérdéseivel derül ki, hogy ezek a kérdések nagy elvi kutatásokat, logikai tisztázást és tudatosítást igényelnek, tehát nem lehetnek minden közbevetett tudományos megmondolás nélkül egyszerűen a művészi szemlélet, vagy a morális gyakorlat kérdéseivé. Szempontokat, mértéket lehet nyerni a tiszta, nem-tudományos intuíció útján is, de azokat igazolni és mint igazoltakat elfogadni csak a tudományos munka útján lehetséges.

Nem mondhatjuk, hogy nemzetszemléletünknek nincsenek mértékei. Vannak, azonban azok vagy annyira általánosak, hogy a gyakorlatba azokat átvinni nem lehet, vagy pedig annyira az elefántcsonttorony alkotásai, hogy a kisebbségi nemzeti élethez nem illenek. *Mértékeink vagy a művészi arisztokrátizmus távolságában ragyognak, vagy pedig a kispolgári szűklátókörűségben belül maradnak.*

5. Kritikai nemzetszemléletünkben hiányzik a *biztos iránypont* is, amelyre nemzetszemléletünknek néznie kellene. A sürgetett önkritika és önmagunk revíziója vagy csak elméleti, vagy csak művészi síkban mozog. Vagy csak az értelem, vagy csak az érdektelen művészi intuíció ügyévé vált, de nem tudott személyiségünk ügyévé válni. Megmaradt az „érdekes”, a „szép”, vagy az „új” gondolatok sorában, de nem vált tetteleg ható erővé. És pedig azért nem, mert minden idevonatkozó gondolat vagy szemlélet céltalanul lebegett a nemzeti élet ködbevesző nagy általánosságai felett.

A helyes és igazi kritikai nemzetszemléletnek nincs öncélja, hanem a teljes, az egzisztenciális értelemben vett *nemzeti önfenntartás* szolgálatában kell állnia. Önfenntartás alatt értjük az egész nemzeti Én teljes tartalmának az érvényesítését. Ha meg tudjuk ragadni a kritikai nemzet-szemlélet és nemzeti önfenntartás eme helyes viszonyát, akkor nem jutunk ama döntő kérdés elé: Önkritika vagy szellemi masochizmus? Nem pedig azért, mert a *nemzeti önfenntartás aktív szolgálata ki fog küszöbölni minden olyan perverz és kóros pszichozist, amely egyenesen a tétlen és passzív nemzetszemlélet terméke.*

Az aktív önfenntartás szolgálatában álló kritikai nemzetszemlélet nem fogja kiszolgáltatni magát és nemzetét mások megvetésének, lenézésének, kicsinyítésének, hanem teljes szellemi és erkölcsi fegyverzetten száll szembe az ilyen támadásokkal. Megvédi nemzeti multjának igazi értékeit, igazságait és szívósan ellentáll minden olyan ellenséges törekvésnek, amely ki akarja sajátítani, vagy a saját nevére akarja írni azt, ami nem az övé, amiért nem ő küzdött. És meg fogja védeni fennálló nemzeti és gazdasági birtokállományát. Nemcsak, de igyekszik elhárítani mindazokat a lehetőségeket, amelyek ezt a birtokállományt a jövőben veszélyeztetik.

Itt tűnik ki, hogy a politikai tevékenység ugyan világ-vonatkozásban is kiélte és lejárt magát, miután pusztá pártügyek és pártérdekek szolgálatában áll, mégis kisebbségi vonatkozásban még mindig van jelentősége. Ezt a jelentőséget különösen fokozza az, hogy mentesíteni tudja magát kicsinyes ideológiáktól és nagy emberi és nagy nemzeti érdekekért harcolhat együtt és egyszerre.

6. És végül hadd mutassunk reá arra, hogy ennek az etikai minőségű kritikának a *módja* is más, mint a pusztá elméleti és művészieskedő kritikának. Az igazi, etikai érte-

lemben vett kritikai nemzetszemléletnek a gyakorlási módja: *a nemzetnevelés.* Minden tevékenységnek, amely a termékeny önkritikából ered, a nemzetnevelés szolgálatában kell állania. Az irodalom ne mondjon le *a tisztá művészi szép* ábrázolásáról, a tudomány álljon *az igazság* szolgálatában, a politika minden cselekvő energiájával küzdjön *az emberies életlehetőségekért,* de mindenik úgy és olyan módon, hogy hozzájáruljon a sajátos színű nemzeti élet kollektív neveléséhez. Ehhez azonban arra van szükség, hogy vessünk véget annak az atomizálódásnak, amely a mi erdélyi magyar közösségi életünkben még mindig folyamatban van. Elérkezett az utolsó órája annak, hogy a különböző egyesületek, munkaközösségek, körök, klikkek és szabad csapatok nézzenek szembe egymással és lássák meg, hogy nincs közöttük senki, aki hibátlan lenne, de viszont nincs senki, aki a saját nemzetnevelő akaratának munka-részletében nem hordozna valami olyant, amit a nagy egész érdekében érdemes megbecsülni. Ehhez azonban még több önkritika kell, mint amennyivel ma élünk és még több szeretet, mint amennyit ma egymással szemben tanúsítunk. Egy nagy aktív összefogás lehetetlenné fogja tenni, hogy a kritikai nemzetszemlélet mint divat, mint nyegleség és mint kéjencség tovább terjedjen.